

VIŠNJA STAREŠINA, HRVATI POD KOS-OVIM KRILOM: ZAVRŠNI RAČUN HAAŠKOG SUDA, ZAGREB, 2017.

Višnja Starešina diplomirana je politologinja, novinarka i publicistica koja je svoj profesionalni život posljednjih 25 godina gotovo u potpunosti posvetila Haaškomu sudu i općenito zbivanjima vezanima uz Domovinski rat. Kao diplomatska dopisnica *Večernjega lista* pratila je međunarodne mirovne pregovore za bivšu Jugoslaviju, a zatim postaje posebna izvjestiteljica s Međunarodnoga suda za bivšu Jugoslaviju u Haagu. U svojoj najnovijoj knjizi *Hrvati pod KOS-ovim krilom* donosi, kako glasi i podnaslov, završni račun Haaškoga suda, sveukupni pregled rada suda od njegova osnutka 1993. pa do tragičnoga završetka s radom na Dan republike SFRJ 2017. godine. Knjiga je izdana u prosincu prošle godine u izdanju Avidmedije i Hrvatskoga katoličkog sveučilišta u Zagrebu kao ukupno treća njezina knjiga vezana uz tematiku Haaškoga suda, nakon *Vježbi u laboratoriju Balkan* iz 2004. i *Haaške formule* iz 2005. godine. Sastoji se od 300 stranica teksta u 11 poglavlja s prikladnim uvodom i epilogom, a zbog vrlo lijepe i zanimljive naslovnice plave boje zaista privlači pozornost čitatelja na policama knjižare Ljevak. Kako kažu na internetskim stranicama knjižare, djelo je „svojevrсни vodič kroz manipulacije pred Haaškim sudom, kroz politički motivirane optužnice, montirane procese i mnogo nepravедnih presuda. Autorica pokazuje Haaški sud kao arenу u kojoj obavještajne službe vode rat nakon rata.“ Nakon ovoga poprilično formalnog uvoda želio bih prijeći u vlastiti tumač pojedinih poglavlja kako bih ovu knjigu učinio poželjnom za čitanje, a ako ne to, onda bar iznio informacije koje smatram ključnima u ovome djelu.

Prije nego što krenem razlagati knjigu prema poglavljima, želio bih napomenuti da knjiga nije pisana strogo znanstveno, s bezbroj fusnota i pozivanja na druge autore. Djelomično je to stoga što se autorica većinom poziva na optužnice, dokaze, svjedočenja i presude s Haaškoga suda, a dijelom i zato što je u većini knjige riječ o dobro promišljenim i logički zaokruženim razmišljanjima i zaključcima autorice koji se čine toliko bjelodanim nakon prije iznesenih činjenica da se veselim eventualnim pokušajima opovrgavanja njenih navoda, odnosno kritike djela. Nažalost, nemam pretjerana očekivanja da će se to dogoditi jer se bojim da će djelo brzo pasti u zaborav, što je, mislim, uostalom i učinkovitiji i lakši način obračunavanja s činjenicama i zaključcima iznesenim u ovom djelu nego nekakva kritika koja bi zapravo samo dodatno stavila u fokus djelo koje je većini pučanstva nepoznata, što zbog manjka interesa, što zbog neprobijanja teme u fokus širega pučanstva.

Prvo poglavlje nosi naslov *Haaška pravda: lice i naličje* te u njemu autorica iznosi neke opće značajke Suda, od toga da je on postao glomazni aparat od 1000 zaposlenih i proračuna od oko 270 mil. € do činjenice da zapravo završava sa svojim radom, a da nije optužio nikoga od pokretača spirale zla, dakle vrha JNA i prosrpskoga predsjedništva SFRJ, zbog kojih je zapravo i osnovan. Dalje

navodi primjere koji pokazuju travestiju pravde na Haaškome sudu, poput toga da šestomjesečni krvavi pohod JNA i srpskih paravojnih snaga, što je doslovno bio početak spirale zla na području bivše Jugoslavije, nikad nije kao ratna operacija bio predmetom istrage, dok je jedina optužnica za ratnu operaciju u cijelome ratu podignuta za *Oluju*, vojnu operaciju koja je oslobodila hrvatski teritorij nakon 4 godine okupacije te pokrenula stvari sa *statusa quo* i omogućila promjenu omjera snaga na terenu, a time i preduvjet za postizanje mira. Od početka je u vezi sa Sudom bila sporna činjenica da je on osnovan prema angloameričkomu pravosudnom sustavu, u kojemu je prevelika moć koncentrirana u rukama tužitelja, koji samostalno, bez sudačkoga upliva, odabire slučajeve kojima će se sud baviti. A najspornije je definitivno to što je Sud zapravo bio politički instrument, poglavito Velike Britanije, kojemu su pravo i pravednost bili u drugome planu, podređeni glavnomu cilju – upravljanju državama proizašlim iz bivše Jugoslavije.

Sljedeće poglavlje naslovljeno *Sud i službe* bavi se ljudima koji su na Sudu prevladavali, odnosno vodili glavnu riječ. Najspominjanije i najznačajnije ime u cijeloj knjizi uz ime Aleksandra Vasiljevića bilo je ono Grahama Blewitta, Australca koji je bio nedodirljivi zamjenik svakoga glavnog tužitelja od 1994. do 2004., u vremenu kada su se optužnice pisale i podizale. Dakle, stvarni šef svih istraga i upravitelj politike optuživanja bio je Graham Blewitt, bivši istražitelj i progonitelj navodnih nacističkih zločinaca u Australiji, koji je služio kao jamstvo da će se politika optuživanja voditi interesima Velike Britanije – izjednačiti srpsku i hrvatsku krivnju za rat kao preduvjet neke moguće buduće zajedničke države na području zapadnoga Balkana. Kako autorica kaže, „Blewitt se nije ni trudio prikriti svoju opsjednutost progonom *ustaša* ni prikriti da rad u tužiteljstvu doživljava tek kao nastavak svojih aktivnosti u Australiji, a Hrvatsku kao nastavak NDH“. U ostatku ovoga poglavlja autorica se dotiče djelovanja KOS-a: njegove predratne infiltracije u sve pore društva pojedinih država i metoda djelovanja te kontraobavještajne službe JNA na primjerima dvojice svjedoka bivših djelatnika KOS-a na suđenju u Haagu. Naravno, autorica se u ovome dijelu po prvi put, ali ne i posljednji, dotiče alfe i omega KOS-a, generala Aleksandra Vasiljevića.

Dok su se prva dva poglavlja doticala tema nepoznatih širemu čitateljstvu, treće poglavlje pod naslovom *Vukovar: slučaj koji se nije smio riješiti* donosi dubinske i nepoznate informacije o poznatoj temi, suđenju za zločine počinjene u Vukovaru. Autorica odmah navodi da je vukovarski slučaj mogao, da je bio dobro odrađen, na optuženičku klupu dovesti sve glavne krivce za rat. Starešina detaljno govori o Ovčari i o njezinu otkrivanju, kao i o nevoljkosti međunarodne politike za detaljnije istraživanje zločina pod izlikama poput one da to negativno utječe na mirovni proces. Podizanjem optužnice za vukovarski zločin političkomu i vojnomu vrhu Srbije poslana je poruka da ih se neće tako lako dirati jer je optužnica dignuta samo za Ovčaru, a ne za cijeli slučaj Vukovara, te samo protiv trojice oficira: Šljivančanina, Mrkšića i Radića. Autorica rekonstruirala aktere i tijekom zločina u Vukovaru, pokazuje kako Srbija uopće nije bila zainteresirana za suradnju sa Sudom te kako se krivnja za Ovčaru htjela prebaciti samo na nekontrolirane srpske paravojne snage. Pokazuje kako se optužnica za vukovarske zločine skrenula u drugome pravcu, u smjeru koji je odgovarao vrhovnim krivcima. Dalje navodi kako su mnogi od srpskih optuženika, kaznena istraga o kojima ili koji su mogli dovesti do vrha JNA, državnoga vrha SFRJ, odnosno Srbije, te do KOS-a, pronađeni mrtvi u sumnjivim okolnostima. Na kraju kratko diskutira o nevjerojatnoj nezainteresiranosti hrvatske vlasti i institucija za smjer u kojemu se kreću optužnice na Haaškome sudu.

Četvrto poglavlje naslovljeno je *Istragom protiv istrage – Lašvanska dolina i sjeverna Hercegovina*. U tome poglavlju autorica govori kako se na drugačiji način pristupalo istragama i suđenju Hrvatima za zločine nad Muslimanima u Lašvanskoj dolini (Ahmići) i Muslimanima za zločine nad

Hrvatima u sjevernoj Hercegovini, gdje su Hrvati, naravno, puno gore prolazili, kao što je pokazao i ovaj posljednji slučaj *Prlić i ostali* na Haaškome sudu. Što se tiče ne toliko medijski eksponiranih zločina nad Hrvatima, istražitelji su ubrzo utvrdili niz veoma okrutnih zločina poput ritualnih od-sijecanja glava, a trag ih je vodio preko mudžahedina do samoga vrha Armije BiH te bošnjačkoga političkog vodstva. Pošto je istraga pokazala da ne stoje teze o udruženome zločinačkom pothvatu Hrvata, koji su prema njima bez ikakvoga razloga napali nevine Bošnjake, ona se postupno ugušila jer se nije uklapala u dominantnu poziciju Suda o podijeljenoj hrvatsko-srpskoj krivnji, pri čemu su Muslimani smatrani primarnim žrtvama rata. Autorica dalje piše detaljnije o događajima u Lašvan-skoj dolini, kao i o stanju u sjevernoj Hercegovini te ofenzivi Armije BiH na tome području, odnosno o ulozi mudžahedina u ratu u BiH. Na kraju se autorica dotiče suđenja Tihomiru Blaškiću za zločin u Ahmićima i na apsurd, odnosno travestiju toga sudskog procesa.

Kako je odgovornost za srpske logore skrenuta u slijepu ulicu naslov je petoga poglavlja, iz kojeg se već može zaključiti o čemu je riječ. Da ne duljim, autorica govori o tome kako su zatočenički lo-gori bili posebna opasnost za KOS jer se upravo preko njih mogla dokazati zapovjedna odgovornost za zločine koji su u njima činjeni. Cilj je KOS-a stoga bio usmjeriti istragu za logore na lokalne srpske vlasti. Budući da ostatak baš i ne mogu dovoljno kratko sažeti, ne bih više o ovome poglavlju. Samo bih još napomenuo da autorica dosta piše o samim logorima, o tome kako su oni organizirani te donosi zaista potresne informacije o postupcima prema zarobljenicima.

Šesto poglavlje naslovljeno je *Posljednja uloga Slobodana Miloševića: preko Haaga u mit*, a govori o Slobodanu Miloševiću i procesu protiv njega u Haagu. Odmah navodi kako Milošević nije bio autohtoni tip, nego proizvod Komunističke partije i tajnih službi koji je trebao u povijesnome trenutku raspada Jugoslavije ostvariti projekt Velike Srbije. Govori o njegovu neslaganju s Vasiljevi-ćem te o uhićenju, za koje navodi da je to operacija koju je prema pričama vodio upravo Vasiljević. Podignuta je optužnica za zločine u Hrvatskoj i BiH, i to za udruženi zločinački pothvat u kojemu su bili svi glavni akteri, uključujući i Aleksandra Vasiljevića. Pritom se KOS otpužuje da je upravljao vođama lokalnih Srba, a sukob i u Hrvatskoj i u BiH bio je okvalificiran kao međunarodni oružani sukob. Makar je slučaj bio čvrst, Carla del Ponte u jednome trenutku samo zaustavlja sveobuhvatnu optužnicu i govori da želi osuditi samo Slobodana Miloševića; prema autorici zbog toga što stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a nisu željele destabilizirati novu srpsku vlast na čelu sa Zoranom Đinđićem. Pošto je Slobodanu Miloševiću dopušteno da se brani sam, on snažno opstruira suđenje i radi od njega predstavu. „Nakon svih dotad odigranih političkih uloga, u Haagu je Miloševića čekala pos-ljednja i jedina preostala uloga: pretvoriti vlastiti poraz u mitsku žrtvu za Srbiju. I on je bio spreman prihvatiti izazov.“ Kako nova srpska vlast nije baš bila spremna dati dokaze na raspolaganje Sudu, tu se otvorio prostor za djelovanje mreže generala Vasiljevića, koja kontrolira dokaze i svjedoke pa s vremenom on i njegovi suradnici postaju privilegirani suradnici Haaškoga suda u procesu protiv Slo-bodana Miloševića. Autorica dalje govori o samome tijeku suđenja, o tome kako se odgovornost s JNA prebacivala na lokalne paravojne snage, a s KOS-a na srpsku Službu državne bezbednosti, kojoj se jako teško išta moglo dokazati. Miloševićevom smrću zaustavljena je presuda u kojoj bi unatoč svim opstrukcijama najvjerojatnije bio osuđen, osim za zločine na Kosovu, i za one u Hrvatskoj i BiH.

U poglavlju *Vukovarska travestija* autorica pokazuje kako je to „slučaj Vukovar postao najveća travestija i najveće moralno posrnuće Haaškoga suda“. Govori o Carli del Ponte, o Rusiji, o motivima nepodizanja sveobuhvatne optužnice za vukovarski slučaj, među kojima je bila i suradnja s KOS-om u svezi sa suđenjem Slobodanu Miloševiću. Opisuje kako se vukovarski slučaj želio prikazati kao eksces koji je izmakao nadzoru struktura JNA, tumači nelogičnosti u zapisima, tj. bilježnici novinara

Dulovića, inače vrlo važnoga dokaza na suđenju, za koju argumentirano tvrdi da je pisana naknadno. Dalje, u sklopu suradnje Beograda s Haaškim sudom u Srbiji se pokreće sudski proces protiv počinitelja zločina na Ovčari, pri čemu se sudi samo za taj krajnji dio zločina, sâmo strijeljanje, koje se želi prikazati kao eksces izvan sustava, dok se cijeli proces identifikacije i razvrstavanja ranjenika zanemaruje. „Osnovna je svrha beogradskih suđenja bila pripremiti svjedoke, dokumente i teze za haaško suđenje u predmetu Vukovarska bolnica i učiniti to tako da i u Haagu predmet zločini počinjeni u Vukovaru završe u – jami.“ Autorica dalje piše o manipulacijama kojima se utjecalo na Haaški sud, komentira presudu koja je bila točno onakva kakvu je želio Aleksandar Vasiljević: nije bilo udruženoga zločinačkog pothvata, major Šljivančanin poslao je ljude na Ovčaru kako bi ih spasio od četnika itd. Na kraju Višnja Starešina donosi stvarnu rekonstrukciju zločina na Ovčari.

U osmome poglavlju autorica govori o Srebreničkome genocidu te napominje da je KOS-ov model ubijanja primijenjen u Srebrenici – gdje je ubijeno 7000-8000 muškaraca – isti onaj iz Vukovara, samo u mnogo većim razmjerima. Haaški sud zločin je presudom okvalificirao kao genocid, a u ovome slučaju Sud je uspio više-manje shvatiti model i jezgru planiranja i egzekucije. Govori o samome suđenju, rekonstruira plan potpune eliminacije Bošnjaka, situaciju na terenu uoči pokolja, sramotnu pasivnost UN-ovih postrojbi te sami pokolj. Donosi ime generala Tolimira, pomoćnika za obavještajno-sigurnosne poslove i desnu ruku Ratka Mladića, za kojega kaže da je zapravo bio *master mind* srebreničkih likvidacija. Sud utvrđuje da je zapravo Sigurnosni sektor bio koordinator i organizator likvidacija, a vojni vrh VRS provoditelj politike genocida. Na kraju autorica uspoređuje modele pogubljenja u Vukovaru i Srebrenici, pokazuje zajedničke karakteristike, tj. pokazuje jednak princip obračuna s protivnicima, pri čemu su ključnu ulogu imali ljudi iz sigurnosne strukture vojske, bilo to iz JNA u slučaju Vukovara ili VRS-a u slučaju Srebrenice – i jedni i drugi ishodište imaju u KOS-u. Tu do izražaja još više dolazi različitost presuda u slučajevima Vukovar i Srebrenica: „Presuda Beari, Popoviću i Nikoliću je do u detalje rekonstruirala taj lanac ubijanja i ulogu bezbednjaka u njemu. Presuda Šljivančaninu, Radiću i Mrkšiću uopće nije razlikovala *bezbednjake* od ostalih zapovjednika.“ Kad se autorica na kraju pita kako je to moguće da isti model nije prepoznat u ta dva slučaja, vidi jedini logičan odgovor: zato da se Srbija i Aleksandar Vasiljević, odnosno KOS, amnestiraju od kaznenoga progona za Hrvatsku i vjerodostojnoga kaznenog progona za BiH ako pokažu suradnju u slučajevima Milošević i Srebrenica.

Deveto poglavlje *Učitelji i učenici – čuvari tekovina revolucije* vraća se malo dalje u prošlost, u bivšu Jugoslaviju, te proučava njezin obavještajni sustav, kao i model obračunavanja s ratnim zarobljenicima, odnosno njihove likvidacije, još od kraja Drugoga svjetskog rata. Tu nalazimo još dva potpoglavlja: prvo je *Učitelj Branko Mamula*, u kojemu autorica nastoji pokazati kako je taj admiral sudjelovao u likvidacijama zarobljenika nakon Drugoga svjetskog rata te odigrao ključnu ulogu u pripremama JNA za rat u devedesetima, odnosno kako je model likvidacija u ovome ratu preuzet iz onoga. U drugome potpoglavlju *Suradnik Šibenik* donosi profil jednoga suradnika KOS-a, agenta uklopljenoga u civilne sfere društva, kako bi učinila sliku djelovanja JNA i KOS-a potpunijom.

Pretposljednje poglavlje zove se *Hrvati pred sudom*, a u njemu autorica na početku donosi profil zamjenika glavnoga tužitelja Grahama Blewitta kao profesionalnoga lovca na naciste u Australiji te govori o montiranome procesu hrvatskoj šestorci u Australiji. Ona smatra tu činjenicu veoma važnom u razumijevanju haaških istraga protiv Hrvata o kojima u nastavku poglavlja govori, istragâ o operacijama *Medački džep* i *Oluja*. Saznajemo da je jedna od prvih osoba s kojima je Sud stupio u kontakt nakon osnivanja Savo Štrbac, bivši suradnik KOS-a i tajnik RSK, koja nije priznavala Haaški sud te je odbijala suradnju s njima, a i sam je Savo bio jedan od potencijalnih optuženika u Haagu.

On je preko nevladine udruge *Veritas* dilao dokumente, često fabricirane, u Haag, a sama je udruga od Suda, odnosno Blewitta, dobila potvrdu o profesionalnosti i vjerodostojnosti. U tome leži začetak sudskih procesa protiv Hrvata u Haagu, kojima se jedinama sudilo za vojne operacije, a ne za zločine kao u slučaju ostalih sukobljenih strana. Dakle, *a priori* se kriminaliziralo oslobodilačke vojne operacije HV-a, u kojima su se tražili zločini i načini kako se za njih može okriviti najviše instance vojne vlasti. U nastavku autorica detaljnije piše o operacijama *Medački džep* i *Oluja*, odnosno o tijeku suđenja generalima Markaču i Gotovini.

U posljednjemu poglavlju *Hrvatska šestorka u Haagu* Starešina piše o najopširnijemu i najdugovječnijemu procesu pred Haaškim sudom, onome u kojemu se kolektivno kriminaliziralo sve Hrvate u BiH kao pripadnike udruženoga zločinačkog pothvata na čelu s hrvatskim predsjednikom i ministrom obrane. „Nitko od optuženika ne tereti se posebno ni za koji zločin, već se svi optuženici, u skladu s funkcijom u Herceg-Bosni i HVO-u smatraju odgovornim za cijeli popis zločina, ekscesa ili najlegitimnijih vojnih akcija iz optužnice. Suđenje je počelo 2006. godine u Haagu. Svaki pravnik znade da ovakve optužnice kolektivizirane krivnje u civiliziranu svijetu ne postoje, kao što je svaki okrivljenik ili odvjetnik svjestan da je obrana od takve optužnice – nemoguća.“ Hrvatska je šestorka prvo nepravomoćno, a zatim i pravomoćno osuđena prema trećemu obliku udruženoga zločinačkog pothvata (koji je kao model odbijen od Stalnoga međunarodnoga kaznenog suda, a do ovoga slučaja nikad nije primijenjen, barem ne u civiliziranome svijetu) između ostaloga i zbog toga što su „... propustili poduzeti mjere za sprečavanje određenih zločina na području Herceg-Bosne čak iako nisu imali spoznaje da bi se oni mogli dogoditi niti su imali ovlasti i mogućnosti spriječiti ih“.

I na kraju u *Epilogu* autorica se pita gdje je za cijelo vrijeme djelovanja Haaškoga suda bila hrvatska država te daje pregled ključnih trenutaka koji su doveli do toga da su Hrvati i Hrvatska najgore prošli na ovome sudu. Nažalost, hrvatska država ne samo da nije stala iza svojih optuženika nego im je svjesno i odmagala, a nepostojanje nikakve političke podrške ni inicijative skupo se plaća na sudu u kojemu je politika ispred istine, prava i pravde. Kako gospođa Starešina nije povjesničarka, ona se dotiče budućnosti te izražava zabrinutost oko budućnosti Hrvata u BiH sad kad nakon posljednje presude u Haagu postoji uporište na temelju kojega se može suditi svim pripadnicima HVO-a.